

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bytí, smrt a sebevražda ve filosofii L. Klímy

Existence, Death and Suicide in L. Klíma`s Philosophy

Bakalářská práce

Praha, 2014

František Kubica

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Miloslavě Blažkové, CSc. za ochotné a podnětné vedení mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Bytí, smrt a sebevražda ve filosofii L. Klímy“ napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 25. dubna 2014

Anotace

Bakalářská práce Bytí, smrt a sebevražda ve filosofii Ladislava Klímy pojednává o filosofii významného českého spisovatele a filozofa Ladislava Klímy. Autorova filozofie vychází z předních světových filozofů Friedricha Nietzscheho, Arthura Schopenhauera a pokračuje dále ve vlastních filozofických úvahách. Vedle myšlenek těchto autorů vycházel také ze svých životních zkušeností. Hlavními body práce jsou filosofická témata bytí, smrt a sebevražda v aspektech Klímovy filosofie, jež je konfrontována s filosofií Schopenhauera a Nietzscheho.

Annotation

Bachelor diploma thesis „Existence, death and suicide in Ladislav Klíma's philosophy“ discusses the philosophy of the famous Czech writer and philosopher Ladislav Klíma. Work is primarily focused on the author's philosophy, based on the world's leading philosophers Friedrich Nietzsche, Arthur Schopenhauer and continues in his own philosophical reflections. In addition to the ideas of these authors, Klíma drew on the experiences from his life. The main items of this work are philosophical topics existence, death and suicide in aspect of Klíma's philosophy, which is compare with philosophy of Schopenhauer and Nietzsche.

Klíčová slova

Klíma, Nietzsche, Schopenhauer, filosofie, bytí, smrt, sebevražda, egodeismus, vůle

Keywords

Klíma, Nietzsche, Schopenhauer, philosophy, existence, death, suicide, egodeism, will

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	7
1 LADISLAV KLÍMA.....	9
1.1 Bytí ve vteřině a věčnosti.....	13
1.2 Život jako hra	16
1.3 Egodeismus jako způsob bytí a sebevražda jako řešení.....	18
1.4 Svět jako vědomí a nic	21
1.5 Vůle jako instinkt svobody.....	29
2 Arthur Schopenhauer	32
2.1 Protivili se mě všichni, až hnusili.....	33
2.2 Vůle, která žene.....	34
2.3 Smrt jako řešení.....	35
3 Fridrich Nietzsche	38
3.1 Vůle k moci	38
3.2 Nadčlověk a věčný návrat	39
Závěr	41
Použitá literatura	43

Úvod

Ladislav Klíma je autorem, jehož jméno nepatří na poli české literatury a filosofie k těm nejznámějším. Avšak přesto do české expresionistické literatury i filosofie přispěl významně, ač zůstal mnohými nepochopen. Výrazná je však jeho odlišnost a to jak v povídkách, tak románech i filosofických statích. Ladislav Klíma byl pro mnohé podivín, který se toulal v přírodě a hodně pil, několikrát se pokusil o sebevraždu, přesto však v jeho textech můžeme najít hlubší smysl, než pouhé balancování mezi životem s smrtí. Klímu poměrně dost zásadně poznamenalo dětství a ztráty blízkých osob na prahu dospělosti. Jeho filosofii pak ovlivnili zejména Nietzsche a Schopenhauer, avšak jejich dílo v mnohém rozvedl, zejména svým osobitým pojetím některých myšlenek. Nietzsche ho inspiroval zejména svými radikálními myšlenkami o nadčlověku, Schopenhauer svým „odporem“ k lidské existenci; oba dva pak svým pojetím vůle jakožto základního hybatele světa. Avšak Klíma tyto myšlenky dokázal rozvést do větší hloubky a intenzity, pro některé možná do větší absurdity.

Tato práce se proto zaměří na takové filosofické myšlenky Ladislava Klímy, které byly inspirovány oběma zmíněnými filosofy, Friedrichem Nietzschem a Arthurem Schopenhauerem. Budou zdůrazněny hlavní body, kde se střetává Klímova filosofie s těmito mysliteli a zvláštní pozornost bude věnována tématu bytí, smrti a sebevraždy. Bude se také snažit postihnout Klímovu proměnu ke konci života. Když v druhé polovině roku 1927, tedy necelý rok před svou smrtí, vytvořil *Lidskou tragikomedii*, stala se jakousi jeho duchovní závětí. Jako bychom v ní mohli spatřovat určitou autorovu rezignaci na jednu z jeho hlavních metafyzických myšlenek o jednotě života a smrti – o smrti jako pokračování pozemského života a panpsychické nádobě bdění a snu. Stejně tak jakoby rezignoval na deoesenci absolutního Božství; jeho člověk, který je sám sobě Bohem, je mrtev. Najednou nesmí úplně všechno, přichází otázka viny a trestu a smrt jako řešení.

Budeme vycházet především z textů, kterými jsou Klímova prvotina *Svět jako vědomí a nic*, dále pak *Traktáty a diktáty*, *Filosofické listy* a *Boj o vše*. Z prozaických děl jsou to potom *Slavná Nemesis* a *Utrpení knížete Sterenhocha*, kde lze nalézt všechny složky Klímovy filosofie, zejména vnitřní démony. Snahu pochopit Klímovu osobnost a filosofii opřeme také o *Vlastní životopis* a částečně také o studie Jindřicha Chalupeckého.

Dříve, než přistoupíme k rozboru díla Ladislava Klímy, je třeba krátce nastínit jeho pohnutý životní osud, jež jeho filosofii i celé jeho dílo bezpochyby ovlivnil. Téma smrti, zejména v podobě sebevraždy se stává průvodním motivem většiny jeho prací, a to jak filosofických, tak beletristických. Klíma vždy balancoval mezi světem pozemským a světem neznámým, vzdáleným, toužil se podívat „na dno propasti“.

Cílem práce je nejen postihnout bytí, smrt a sebevraždu v aspektech Klímovy filosofie a provázat ji s filosofií jeho „učitelů“ Schopenhauera a Nietzscheho, ale také hloubku a absolutnost, do které až byl schopen jít, přestože ho to v podstatě stálo život.

1 LADISLAV KLÍMA

Ladislav Klíma se narodil 22. srpna 1878 v Domažlicích. Většina jeho sourozenců zemřela v raném dětství. Klíma však již od svého útlého věku pociťoval vůči lidem jakousi odtažitost, vzdálenost. Vadila mu zejména jejich fyzická přítomnost; vlastně bychom to mohli nazvat jakýmsi odporem. Vyjádřil to těmito slovy: „*Protivili se mně všichni až k hnusu...stáli mně příliš blízko...Nenáviděl jsem v dětství všechny lidi, každé pohladění nutilo mne až ke zvracení...již v prvních letech tohoto živůtku pociťoval jsem sebe a lidstvo jako dvě spolu válčící moci.*“¹ Už tehdy se u Klímy projevovaly tendence stavět své vlastní já do opozice vůči jiným lidem a také před lidmi utíkat a zde se také jeho filosofie potkává s filosofií Schopenhauerovou. Většinou do přírody, kde byl schopen trávit většinu svých dní. I jeho vztah ke zvířatům byl častokrát mnohem vroucnější než k lidem. Avšak Vůli jako vše řídící sílu, přesto ale nedostatečnou, můžeme spatřovat například i v jeho dílech beletristických. Ve výběru jeho krátkých próz ji spatřujeme například v krátkých prózách *Sta a sta žen*, *Historie* nebo *Skutečná událost sběhnuvší se v Postmortalii*.² Zejména v první zmíněné próze pozorujeme hraběte Cortiniho jako člověka, který je přesvědčen, že strach v jeho životě nemá místo a že pokud ho nějaký kdy ovládne, může ho zcela snadno ovládnout vůlí. Ostatně jako všechno v životě. Vůle nemůže být povýšena i nad určité a těsné zákony, z nichž člověk nesmí beztrestně vystoupit.³ Tím mu oponuje kníže R., který zároveň i říká, že toto pravidlo platí bez rozdílu pro mudrce i omezece. Avšak Cortini namítá, že za tím vším stojí jen babský strach a že pravá statečnost nezná kolejí, nezná omezení. „*Co je davu ctností, je duchu silnému neřestí a naopak...*“⁴ A tato statečnost je poháněná vůlí. Jenomže hrabě Cortini brzy pozná, že není tomu zcela tak. Když se po příchodu domů snaží objímat svou zavražděnou milenkou, kterou již přes rok uchovává balzamovanou ve skleněné rakvi, pomalu a tiše přichází k němu strach. Hrůza. Najednou potřebuje veškeré své síly na to, aby situaci zvládl.

¹ Klíma, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992. s. 9

² Klíma, L.: *Slavná Nemesis*. Přetisk prvního vydání z nakladatelství Sfinx (1932). Praha: Vox Globator, 2002.

³ Tamtéž, s. 289

⁴ tamtéž

Jeho mocná vůle nejprve vítězí, ale Hrůza přichází znovu. Dábel. A těsně předtím, než v té hrůze a příšernosti zemře, vyjádří se zděšením názor ten, že člověk je s veškerou svou silou bezmocnější než pírkó ve větru. A že nejvyšší moudrost v životě člověka je, pokud se chce vyhnout všem „vichrům“, je žít v závětrí, nízkosti, poslušnosti. Toto nebylo pro Klímu příliš typické, zejména v počátcích jeho tvorby.

V dětství byl Klíma rebel. Rozbíjel okna, dával kameny na železniční koleje, zapaloval stohy s obilím.⁵ On sám se k tomu později vyjadřoval tak, že už tehdy jím prostupovala mohutná vůle, kterou považoval za sebe objímající a vše absolutně komandující.⁶ Částečně z toho vychází i jeho nerespektování autorit, a přestože byl Klíma dobrým žákem, škola jako instituce a školství jako systém jej odpuzovaly. Školu nazýval „státním idiotstvím“ a prohlašoval, že mu vzala nejméně třicet procent jeho duševní síly.

Za osudový rok v Klímově životě může bezesporu označit rok šestnáctý. Během časového období osmi měsíců mu tehdy zemřela matka, babička, teta a poslední zůstavší sestra. Zůstal žít sám s otcem, který mu nechával poměrně dost velkou volnost. Avšak toto citové otřesení znamenalo, že se už tak plachý a prchlivý Klíma uzavřel ještě více do sebe. Toulal se různě v přírodě a svůj zevnějšek zcela zanedbával. Stal se z něj rebelant, který nejenže zanedbával školu, ale také se veřejně vysmíval křesťanským symbolům. Když označil Habsburskou dynastii za prasečí, bylo mu zakázáno navštěvovat všechny rakouské školy. Tento zákaz se ale nevztahoval na školy mimo území Rakouska, a tak byl poslán na gymnázium do Záhřebu. Avšak ani tam se necítil dobře; po půl roce se vrátil do Čech a požádal otce o uvolnění ze školní docházky. To pro něj znamenalo nejen konec mučivých školních let, ale také předčasně dosaženou plnoletost, neboť té člověk v tehdejší době dosahoval obvykle až ve 24 letech. Získal také dědictví po matce a sestře a usadil se na nějakou dobu na usedlosti v Modřanech. Pobýval tam spolu se svým otcem a jeho novou partnerkou, která byla o více jak třicet let mladší než Klímův otec. Tři roky na to s ní Klíma

5 Klíma, Ladislav. Vlastní životopis. Polička : Argo, 1992, s. 12.

6 tamtéž

odcestoval a žili střídavě v Plzni, Curychu, Landecku a Eisensteinu. Na všech místech, ve kterých pobýval, trávil většinu času touláním v přilehlých lesích, oddával se svým představám, halucinacím a strašným soubojům s Bohem.⁷

Když bylo dědictví vyčerpáno, byl Klíma donucen k obživě vlastními silami. Rozhodl se proto, že vydá v roce 1904 vlastním nákladem a pouze pod iniciálou L. knihu s názvem *Svět jako vědomí a nic*. Tato jeho prvotina by však zůstala zcela bez povšimnutí, nebýt Emanuela Chalupného, kterého zaujala a který na ni upozornil Otokara Březinu. Oba dva titi literáti stali se pak na dlouhou dobu Klímovými přáteli; rovněž považovali tuto Klímovu prvotinu za zlom na poli české filosofie, neboť obsahovala prvky subjektivního idealismu. Už v této prvotině můžeme nalézt motiv smrti. Klíma popisuje, jak se při návštěvě tyrolských Alp dostal až na okraj propasti, ze kterého se málem zřítil dolů. Tento zážitek byl pro Klímu velmi silný; spatřoval propast skutečnou i tu metafyzickou a touha okusit ten zážitek „letu“ až na dno propasti. „Dostal jsem se, běže téměř a na zenit hledě, v Alpách až na okraj propasti, vím, že jsem ji nemohl vidět, a přece náhlý jakýsi šok hodil mne nazpět-krásný pocit: ještě krok a letíš tak 500m dolů...“⁸ K motivu propasti jakožto jednomu ze styčných bodů s filosofií Nietzscheho se dostaneme níže.

V roce 1904 se také natrvalo usadil v Praze a živil se především drobnými honoráři za různé příspěvky, které publikoval a také příležitostnými pracemi.⁹ Otokar Březina ho rovněž finančně podporoval a ačkoliv se v životě setkali pouze jednou, byli skutečnými přáteli. Kolem roku 1906 se datuje zhruba tříleté období, kdy Klíma intenzivně psal. V tomto období také vytvořil svá stěžejní beletristická díla *Slavná Nemesis* a *Utrpení knížete Sternenhocha*. Pro oba texty je dominantní zejména kontrast reality a snu, skutečnosti a fantazie. Texty také spojuje nešťastná láska a smrt hlavního hrdiny. Další Klímovy prózy, které rovněž podrobněji rozebereme, jsou rovněž postaveny na kontrastu reality a snu, ale ještě daleko více v nich

⁷ tamtéž

⁸ Klíma, Ladislav. Vlastní životopis. Polička : Argo, 1992, s. 42

⁹ Menclová, Věra, et al. Slovník českých spisovatelů. 1. vyd. Praha : Libri, 2000, s. 332.

spatřujeme protiklad života a smrti a také Klímův pohled do světa posmrtného. Mluvíme o Klímových prózách *Jak bude po smrti* a *Skutečné události seběhnou se v Postmortálii*.

Velkým nešvarem a také tím, co se nakonec podepsalo na jeho zdraví, bylo silné kouření a také alkohol. Klíma také od roku 1917 se svým přítelem Franzem Bohlerem vyráběl tabákové náhražky. I alkohol užíval v nadměrné míře, avšak mnozí se domnívají, že možná by nebylo jeho dílo tím, čím je, pokud by tolik nepil. Sám Klíma se o alkoholu vyjadřoval tak, že mu zachránil život: „*Zachránil mne alkohol, rum a nerozředěný líc; až dodneška zůstal jsem zachráncům věren.*“¹⁰ Po otcově smrti v roce 1909, přišel v Klímově životě další stěžejní okamžik, kterému se v práci také budeme podrobněji věnovat. A tím je dospívání k egodeismu neboli sebezbožštění, snaha docílit jakéhosi nejvyššího božství absolutním ovládnutím těla i mysli. Klíma píše: „...vzárila ze mne po dlouhých nábězích, nejsmělejší, nejstrašnější, nejvyšší z myšlenek, jež člověk kdy měl: být již v tomto životě vskutku a plně, *Deus, creator omnium.*“¹¹ Avšak tato snaha dosáhnout absolutního ovládnutí těla i mysli v nejvyšším božství znamenala pro Klímu nejen hluboké propady v psychice – od euforií po těžké deprese, ale stály ho především fyzické zdraví. Všechny tyto potíže řešil zmiňovaným alkoholem; ve svém životopise například uvádí, že od poloviny roku 1912 a celý rok následující nebyl střízlivý ani minutu.

Musíme ještě zmínit, že Klíma potom, co se paní Klímová znovu provdala za přítele K. Vaniše, nechával některé své texty u nich, zřejmě jako zástavu. Potýkal se s existenční nouzí, chátral fyzicky a psychicky a po té, co se své texty dostal zpět, je pálil. Podle Jindřicha Chalupického tím demonstroval jakousi psychickou sebevraždu;¹² přemýšlel však i o té fyzické. Podrobněji se o tom ještě zmíníme.

¹⁰ Klíma, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992, s. 19.

¹¹ Chalupický, Jindřich: *Ladislav Klíma*. In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 269.

¹² Chalupický, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992.

Klíma se od roku 1923 pokoušel o abstinenci; přežíval jen díky pomoci svých přátel. Avšak pro praktický život byl zcela „nepoužitelný“. Chtěl docílit a udržet si svůj božský stav, nepovažoval za důležité příliš jíst ani se přespříliš starat o svou fyzickou schránku. Své zdraví však považoval za nezlomné. Ve svém životopise, který sepsal v roce 1924 a z něhož také budeme čerpat, *Vlastní životopis filosofa Ladislava Klímy*¹³, označuje sám sebe za poustevníka, ale bytí své téměř až oslavuje. Nicméně Jindřich Chaloupecký považoval zejména závěr Klímova života za živoření a bídu bez důstojnosti. Klíma k tomu píše: „*Chlastal jsem vodu, kterou se umývali neštovičníci, snědl vuřty, z kterých zbyli téměř jenom červi, pil vody, po kterých by normální člověk aspoň těžce onemocněl...lékaři by posli hladem, kdyby všichni pacienti byli jako já...*“¹⁴

Avšak důsledky všech výše zmíněných vlivů byly takové, že Ladislav Klíma zemřel ve věku nedožitých padesáti let na tuberkulózu, 19. dubna 1928.

1.1 Bytí ve vteřině a věčnosti

Nezanedbatelným aspektem Klímovy filosofie je čas. Čas, který se z konečného mění na věčnost. Ve svých textech ho vnímá ve dvojí perspektivě – jako veličinu, která všechno mění, ničí, usmrcuje, ale také následně znovu oživuje. Takto vnímaný čas je velmi podobně nahlížen ve dvou krátkých textech: *Historie* a *Sta a sta žen*.¹⁵ Pro oba texty je společné, že se v něm nachází mrtvá žena – milenka. A Klíma rozvádí pojem bytí. Kde se vlastně mrtvé milenky nacházejí? Na světě tomto či jiném? Jejich tělo je tady stále fyzicky přítomno (Klíma ve vícero textech používá motiv toho, že jsou mrtvá těla balsamována, aby tady mohla déle zůstat), ale duše už zřejmě nikoliv. Proč ale stále jakoby cítil jejich přítomnost a schopnost pohybu mrtvých těl? Je snad bytí člověka stejné v jeho vteřině a ve věčnosti? „*Otomar vzal její hlavu do svých dlaní a pomalu zhroutil se na její tělo. A tu něco bludného vyvstalo z jeho*

¹³ Klíma, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992,

¹⁴ Klíma, Ladislav. *Vteřiny věčnosti : prózy, listy, eseje, sentence : výběr z díla*. Vyd. 2. Praha: Odeon, 1989, s. 279.

¹⁵ Obě prózy nalezneme v beletristickém výboru: Klíma, L.: *Slavná Nemesis*. Přetisk prvního vydání z nakladatelství Sfinx (1932). Praha: Vox Globator, 2002.

duše; zalilo ji celou a změnilo; jakoby duše zvířete nějakého byla se vestěhovala do jeho těla. Proč se nehýbáš? Nemluvíš? Nelíbáš jako tenkrát?...K čemu ty hloupé okolky? Hled', zase voní nad námi ty svaté večerní červánky a rudí spanilí duchové, z vůně růží stkáni, obletují naše tváře. Otevři oči, probud' se konečně!"¹⁶ Hlavní hrdina svou mrtvou milenkou neprobudí, ale odchází vlastně s ní, neboť zešílí a odnáší ji daleko do zahrady, pomateně věříc tomu, že ji živá.

V textu *Sta a sta žen*, kde je motiv velmi podobný, ovšem s tím rozdílem, že tady milenec, hrabě Cortini, který se nad balzamovanou milenkou noc co noc sklání, je vrah, také vidíme milenkou, jejíž údy ožívají. Ale tady to hrabě Cortiniho děsí a nepopsatelnou hrůzou také umírá. „A hrůza rostla do onoho bodu rozžhavení, který vyvolává všechna vidění, tvoří nové světy... Údy ledové milenky svíraly jej tak silně jako hroznýš tělo své oběti. A mrtvé rty počaly se pohybovat, oči pootevírat.“¹⁷ Bytí ve věčnosti může se proměnit v bytí ve vteřině. Veličina času jakoby si hrála s lidskou fantazií a mohla přebíhat z onoho světa sem.

Velkou roli v Klímově pojetí bytí hraje pravda. Otázce pravdy se budeme věnovat v kapitole *Svět jako vědomí a nic*. Avšak daleko naléhavější výzvou než hledání pravdy je dotazování po smyslu a podstatě světa. A Klíma si pokládá otázku: Existuje to, čeho smysl hledáme? Existuje vůbec něco? Neexistuje nic, jen naše vědomí. Naše myšlení nás šálí. Vytváří iluze a klamy. Zmíníme to ještě níže, ale Klíma náš intelekt dokonce považoval za jakéhosi „lháře z povolání“, který se nás neustále snaží přesvědčit o tom, že něco jest. Avšak tím, že se nám zdá, že něco jest, je prakticky důkazem, že ničeho není. „že nic neexistuje bylo by úplnou pravdou, kdyby úplná pravda vůbec byla. Že se nám to zdá být absurdní, je vina naší lživé přirozenosti, – absurdnost je zde důkazem pravdy. Musíme považovat za pravdu, o čem víme, že je to lež..., -to pochopí, kdo pochopil dvojsmyslnost světa, identitu pravdy a

¹⁶ *Historie*. In: Klíma, L.: *Slavná Nemesis*. Přetisk prvního vydání z nakladatelství Sfinx (1932). Praha: Vox Globator, 2002.

¹⁷ *Sta a sta žen*. In: Klíma, L.: *Slavná Nemesis*. Přetisk prvního vydání z nakladatelství Sfinx (1932). Praha: Vox Globator, 2002.

lži...Světový smysl neexistuje prostě proto, že svět neexistuje.“¹⁸ V otázce pravdy je výchozí Klímovou tezí identita těchto pojmů. To znamená, že vše je stejně pravdivé jako lživé. „*Odevždy bylo pravdou, že $2 \times 2 = 5$ a odevždy bylo to lží; nikdy nepřestalo být lží, že $2 \times 2 = 4$, a vždy to bylo pravdou.*“¹⁹

Otázka bytí, jsoucnosti a pravdy je u Klímy velmi úzce propojena. Jestli není pravdy, zároveň tedy není i pravda, že něco existuje. Tudíž „něco“ neexistuje. Avšak i samotné „nic“ neexistuje. Není tedy ani něčeho, ani ničeho. To je základní premisou Klímova nihilismu, v němž se potkával s Nietzsche, ačkoliv Nietzsche nepopřel metafyziku zcela, neboť připouštěl existenci objektivního světa, Klíma nepřipouštěl ani ten. Nad člověkem už není nic, člověk tedy může vše a cokoliv (proto například mohou Klímovy postavy i vraždit; podobnost nacházíme například u Dostojevského a jeho Raskolnikova ve Zločinu a trestu). Nihilismus nebyl zdaleka jen vnitřní záležitostí filosofie. V té době to byla duchovní situace celé evropské civilizace, Nietzsche jí byl doslova zděšen. Znehodnocení nejvyšších hodnot, kdy člověk smí vše a sám se zničí. Avšak nihilismus nebyl neplodný. A právě v tom byla jeho zvláštní nebezpečnost. On odstraňoval všechny autority a tím odstraňoval ale i všechna omezení lidského konání. Nihilismus byl tím, co odhalovalo celý rozsah lidského vědomí. Proto se stal i tak lákavým pro Ladislava Klímu. Byl mu branou do vědomí v jeho bezbřehém rozsahu. Stejně jako to ještě zmíníme- svět pozbývá své hodnoty a člověku se otevírají dveře k rozehrání životní hry, ve které nemá co získat, ale ani ztratit. A smrt? Smrt může být v podstatě řešením. „*Není světlo, tázal se, totéž co štěstí? A štěstí totéž co – bolest? Nestvořily všechno utrpení, všechnu tmou jen zraky duše, věčnou Září oslněné, -aby si od ní odpočinuly? A v masochistní bolestné rozkoši zavíjel se mu duch a tělo, - přál si zemřít.*“²⁰

S pojetím bytí a pravdy u Klímy souvisí ještě jeden důležitý pojem a tím je kontradikcionismus. Tedy vlastně dvojí pojetí světa, identita pravdy a lži. Každé tvrzení je

¹⁸ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 26

¹⁹ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 244.

²⁰ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 202-203.

zároveň lživé a pravdivé a tím odporuje samo sobě. Dostaneme se ještě k jeho pojetí logiky a alogiky. Klíma hovořil o jakési „Nadjistotě“, ke které můžeme dospět tím, že získáme jistotu a zároveň si zachováme nejistotu - ve smyslu pocitu volnosti, absolutnosti a božství. A právě kontadikcionismem Klíma osvobodil dosavadní způsoby myšlení a zbořil bariéry ve filosofování. Avšak toto absolutní uvažování v kontrastech ho dovedlo až k jakési absurdnosti. A lidstvo podle něj cítí z absurdnosti úplně stejný strach jako ze smrti. On ji ale vítá, neboť je odpoutáním od lidské směšnosti, malosti a zoufalého pudu po zachování . V duchu nihilismu vybízel Klíma k popření a zvratu stávajícího světa, myšlení a hodnot. Nicméně nejednalo se o výzvu přeměnit bílé za černé, nebo černé za bílé, nýbrž o naprostou přeměnu bytí. Ve srovnání s Nietzschem jde Klíma více do hloubky lidského myšlení.

1.2 Život jako hra

Pro Klímu jakoby neexistovala hranice mezi životem a smrtí. Stejně tak se u něj stírá hranice mezi realitou a snem. Život jako by byl jen hrou, něčím (ne)skutečným. Život, který vnímá jako hru je zároveň něčím, co protože není opravdové, nemůžete ani ztratit. Snovost a stírání hranice mezi realitou vidíme zejména v jeho krátkých prózách. Například v textu *V létě 1902* kromě toho, že je všude velmi barvitě líčena příroda, jako bychom ani chvílemi nevěděli, zda-li sní, nebo popisuje skutečnost. „...šeptalo listoví stromů, van teplého vzduchu zdál se mi být jejím dechem, jejíž cítit jsem se tolik natoužil, vůně teď zcela tytéž jako tehdejší, mysticky změnily se v rozzářenou její bytost – a náhle vyvstal mi v duši zcela neobyčejně ostře její obraz z novin...A fantazie přikouzlila k němu hned bílý oděv na svůdném, vysokém, štíhlém těle – viděl jsem ji celou v duši tak nevýslovně jasně, že až se mně vše v ní zatemnilo – nebesky hrozný okamžik – nevím, co se v tu chvíli vlastně se mnou dělo...“²¹

V tomto beletristickém výboru se v Klímových kratších prózách často setkáváme s tím, že hledá nějakou ženu. Avšak jakmile nás text pohltí, přestáváme si být jisti, zda-li je ta žena skutečná nebo zda-li vůbec někdy existovala. Je to jen Klímův sen, mámení jeho fantazie? A stejně tak on vlastně přistupuje i k životu, jako ke hře, která může skončit

²¹ Klíma, L.: *Slavná Nemesis*. Přetisk prvního vydání z nakladatelství Sfinx (1932). Praha: Vox Globator, 2002.

všelijak. Z jeho textů vnímáme to podivné napětí, hrůzu z čehosi strašného neznámého, ale zároveň nepopsatelnou touhu, která jej žene dopředu to poznávat, ať to stojí, co to stojí. Třeba i život. Často tedy pomýšlí na sebevraždu, jakoby chodil na okraj propasti, jakoby se snažil prolomit svět tady a tam a bavilo ho lavírovat na jejich hraně. Dva roky po spálení svých textů napsal: „*Sebevražda převládá v nejvyšším stupni vážněji než kdy jindy; neudá-li se zázrak, konečně udělám ten dráždivý výlet.*“²²

V otázce života jako hry je poměrně podstatné slovo ludibronismus. Toto slovo pochází z latinského slova ludibrium neboli hračka, žert zábava. Podstata ludibronismu, jak jeho název napovídá, spočívá v principu hry. Zachycuje a popisuje způsob vývoje a dění ve světě jako hříčky a šaškovství. „*Hra jest jedinou možnou činností Boha; jediné hříčkou může býti vše, s čím je mu jednat.*“²³ Ludibronistní princip považoval Klíma za nejhlubší a nejpłodnější způsob myšlení. Prostřednictvím ludibronismu vyjádřil Klíma lhostejnost vůči jakémukoliv soudu, vymezoval se tak vůči dogmatismu a celkově se snažil vyvracet dosavadní světové učení. Podmínkou tohoto principu je absolutní svoboda individua, které je odpoutané od stávajících pravidel morálky a společnosti. Díky tomu pak člověk může jednat nesystematicky a nahodile. Činí v daném okamžiku jen a pouze to, co chce, co ho baví. To úzce souvisí s výše zmíněným kontradikocionismem.

Proti lidské nízkosti stojí velkolepost přírody. Svět sám sebe tvoří a sám sebe miluje. Je ze sebe a pro sebe. „*Svět každou chvíli z ničeho tvoří věčně Bůh – není nic daného, lépe: vše je dané nedané, nedané dané, vše je Hra.. Ve všech svých projevech bytí je božské. Vše milovat!...Všechno chtít!...Všechno snem...Všechno zdáním...Všechno vně mne féerie...Ničeho se nebát a nic si nepřát...*“²⁴ Klíma tak dospívá k poznání existence, pro které používá slovo Sebeobjetí.

²² Chalupěcký, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 154

²³ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 227

²⁴ *Klímovy zápisky z roku 1922*. In.: Chalupěcký, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992, s. 172

1.3 Egodeismus jako způsob bytí a sebevražda jako řešení

Již jsme zmínili, že Klíma v průběhu svého života dospěl k něčemu, co nazýváme sebezbožtění neboli egodeismus. V jeho podání byl tento termín něčím natolik absolutním, že se v podstatě stával jakousi sebevraždou. Pil starou vodu, jedl myši, žil dnem i nocí v přírodě. Jen aby dosáhl absolutní jednoty mysli a ducha v nejvyšší Božskou bytost. Klíma si byl vědom smrtelnosti, uvědomoval si konečnost pozemského světa, zároveň však neustále pociťoval cosi nekonečného, nesmrtelného. „*Lidská duše vztahuje k něčemu nesmrtelnému a přece nemůže být bez smrtelného těla. Jsme zvířaty a je v nás něco božského.*“²⁵ Rozdíl mezi zvířetem a člověkem jako by se v určitých momentech u Klímy stíral stejně jako realita a sen. Stejně tak vlastně Klíma pochybuje o existenci samé; zda-li vůbec něco existuje a zda-li to, co existuje, je pravdou, pokud úplná pravda vůbec kdy byla.²⁶ A jediné, co je opravdové, to, co existuje, je jeho vědomí. On sám se tedy stává Bohem (proto mohou například hrdinové v jeho dílech zabíjet). To je tedy egodeismus a stavy, které tomuto stavu mysli podléhají, nazýváme deoesencemi. „*Ale právě toho roku a následujícího dostoupil jsem vrcholu svého dosavadního života: našel a partillerně přisvojil si Deoessenci. Kdo myslí, že v tomto stavu možno věnovat denně jen pět minut praktické prasečiny, nemá ponětí, co je vyšší duševní život.*“²⁷

Klímovo „Božství“ bychom mohli shrnout do výroku „Jsem Absolutní“. Zahrnuje do něj to nejvyšší, tedy bytí Bohem. „*Bůh je vše; je Jím. Bůh jest absolutní vůle; vše jest Jí. Objektem Boží vůle může být jen jedno: Absolutně vše.*“²⁸ Tímto absolutismem překonal Klíma skepsi, neboť Bůh spočívá ve vědomí bytí Bohem a zároveň toto vědomí spočívá v Bohu. V tomto ohledu čerpá Klíma především z Berkeleyho. „*Stal jste se Volným Bohem: osvobodil se ode všeho? došel cíle cílů, dobyl Velkého Vítězství? Není už dalších kroků a dopovědění a vítězství po osvobození se ode všeho; nemá smyslu otázka: k čemu jsi Volný?*“

²⁵ Chalupecký, Jindřich: *Ladislav Klíma*. In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 287.

²⁶ *Svět jako vědomí a nic*. In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 18

²⁷ Klíma, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička: Argo, 1992, s. 19

²⁸ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 77.

Sebeúčelem jest Volnost, stavem věčné dovršenosti, Souverainitou, Absolutností, věčným triumfem Victoria Aeterna, slovem slov, ideou ideí, ctností ctností, cenou cen...Nutno pochopit, že dosažení Volnosti je stání se Bohem. “²⁹ Podstatou absolutnosti je naprostá volnost a svoboda. Vůle, jsoucnost a absolutnost má význam jen ve spojení s já tedy ve smyslu já chci, jsem a jsem absolutní.

Já ve své podstatě zahrnuje veškerenstvo. Existuje pouze mé já a nesmrtelnost duše vyplývá z věčné kontinuity budoucích já. „...pravda pravd nespočívá v myšlence jest Bůh, nýbrž Jsem Bůh: velmi důležitá to distinkce.“³⁰ K vyjádření absolutnosti a božskosti Klíma rovněž používá výrazu naprostost. Ta pak není myslitelná bez egosolismu. Je to Klímův termín pro označení krajního solipsismu, tedy pro vyjádření absolutního subjektivismu, jak ještě níže zmíníme. Svět je pouze vědomí, které je vedené absolutní vůlí. V rámci egosolismu je vztaženo pouze k jedinému já. Svět je mé vědomí, moje duševní stavy, poháněné mou absolutní vůlí.

Pro přerod člověka v Boha potom Klíma používá zmíněného pojmu egodeismus. Jeho předpokladem je svobodná lidská vůle, ničím neomezená, která na základě svého potenciálu může člověka povznést až na úroveň Boha. Člověk-egodeista není poután limity svého fyzického těla, je také oprostěn od historie, náboženství, tradic či morálky. Nepřipouští si žádná tabu, v cestě mu nestojí žádné bariéry. A právě v té absolutní svobodě se člověk stává Bohem a získává moc nejen nad sebou samým, ale zároveň také nad světem, protože zjišťuje, že svět je pouhou součástí jeho vědomí a nic mimo něj neexistuje. A zde se dostáváme k jednomu z hlavních témat, v němž se Klíma setkává s Nietzsche. Klímův egodeista je v podstatě Nietzscheho nadčlověk. Avšak Klíma šel mnohem více do hloubky a skutečný egodeistický proces vlastně nelze pomocí vize nadčlověka dosáhnout, neboť ten sice popírá Boha, nikoliv však okolní svět. Budeme o tom mluvit v kapitole o F. Nietzscheovi.

²⁹ Klíma, Ladislav: *Jsem absolutní vůle*, 1987, s. 1

³⁰ Klíma, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Herrmann a synové, 1993, s. 62.

Samotný proces „stávání se“ člověka Bohem nazýváme tedy deoesencí. Klíma byl přesvědčen, že toto je možné ještě za života člověka. Člověkova osobnost se silou své vůle a prostřednictvím vědomí odpoutá od své tělesné schránky a postupně se tak dostane do stavu, ve kterém se cítí být Bohem. Jestliže egodeismus chápal jako možnost být Bohem, pak deoesence je samotné uskutečňování, tedy vystupňování tohoto pojmu. *„Deoesence je naprosté, čiré bytí Bohem v animálním životě. –Ne pouze bytím Jím v temně hluboké podstatě, tj. bytím Jím potenciálně, zakukleně snově. Od egodeismu k Deoesenci je stále ještě ohromný skok.“*³¹

Klíma byl přesvědčen, že vytvořil vyvrcholení světového myšlení. Byl tak zapálen do své filosofie, že jeho pokusy o deoesenci, spočívající v absolutní lhostejnosti vůči všemu pozemskému, například i včetně jídla a pití, ho málem přivedly až na okraj smrti. Ale to nebyl jediný způsob, kterým se Klíma dostával na tenkou hranici mezi životem a smrtí. Sebevražda, dobrovolné odejítí ze světa, byla pro Klímu neustálou, vtíravou myšlenkou, kterou se zaobíral, ve které viděl jisté řešení. Částečně i proto, že se mu jeho pojetí světa hroutilo. Nalézáme to v jeho pozdějších dílech; ať už Utrpení knížete Sternenhocha či textu Sta a sta žen. Vynořuje se totiž zde u Klímy nečekaný motiv viny a trest, totiž, že člověk nemůže před některými věcmi uniknout, že si vlastně nemůže dělat tak úplně, co chce, například zabíjet, i když zabíjí „tvory nízké“. *„Pryč z tohoto světa, kde je člověk, aniž to, slepec ví, nejstrašnějším otrokem a loutkou všech velkých a malých ďáblů! Kde nic neví, nic nevidí. Vzhůru tam, kde sen a skutečnost se v jedno slijou, kde to, co člověka zde činí šílence, stane se luznou harmonií, sladkou poesií a krásou.“*³²

Klíma se však myšlenkou na smrt a dobrovolný odchod ze světa zaobíral již v počátcích své tvorby a vlastně po celou dobu jejího trvání, tedy ještě dříve, než byl „mrtvý“ jeho egodeismus. Několikrát se ocitl na křižovatce a tehdy velmi cítil souznění se svým velkým učitelem, Nietzschem- *„Dominuje smrtelná úvaha a odpor ke všemu; výjimečným*

³¹ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 288.

³² Klíma, Ladislav: *Lidská tragikomedie*. Vyd. 1. Praha: P.I.A. , 1991, s. 247

chvilím relativní svěžesti dominují zas ony fantastické, svůdné, hloupé plány.“³³ Avšak Klíma nepovažoval sebevraždu za něco, za co by se měl stydět. Naopak, považoval ji za velký čin, kterého ale většina lidí není schopná. Dobrovolný odchod ze života je totiž podle něj záležitost vlastní vůle s úmyslem získat věčnost. Proto sebevražda není popřením vůle k životu. „*Hrdý odejde ze života, kdy chce; všichni však lidé nechávají se z něho jako z hospody vyhodit.*“³⁴ Sebevražda tak vyzdvihuje vznešenost člověka a to, co se jí vzpírá je animální a temná stránka duše. Protože způsob Klímova myšlení byl založen na kontradikci, nalézáme ji zde, když se pokouší zaměnit život a smrt. Došel tam, kde život bez smrti nenesl žádného významu, stejně tak jako smrt by bez života postrádala smysl. „*Užívaje života nežil, nemysle na smrt, mrtev byl.*“³⁵

Ke Klímovu tématu sebevraždy musíme ještě říci, že on se samozřejmě nezabýval jen tou fyzickou. Často měl na mysli také sebevraždu duchovní, filosofickou. U tohoto nefyzického způsobu sebevraždy Klíma demonstroval potřebu vypořádat se s duchovními věcmi rovněž duchovně. Je snad určitým paradoxem, že vždy, když byl Klíma nejbližší smrti, bylo to, jakoby si uvědomil vlastní sílu a to ho vrátilo do života. Spatřil sílu, možnost ukončit svůj život, ale ještě větší sílu v tom jej udržet. „*Je něco nevýslovně nádherného už v tom, že je někdo vlastníkem existence.*“³⁶

1.4 Svět jako vědomí a nic

Svět jako vědomí a nic bylo Klímovou prvotinou a zároveň filosofickým debutem. Ladislav Klíma tvrdil, že to, odkud filosofie vyjde, je v podstatě jedno. Myslel to tak, že není základní pravdy, protože také není první příčiny; kauzalita je podstatou svou nekonečná, tedy

³³ Klíma, Ladislav. *Boj o Vše: deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995, s. 181

³⁴ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 235

³⁵ Tamtéž, s. 213

³⁶ Klíma, Ladislav. *Boj o Vše: deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995, s. 152

nesmyslná a logika je alogická.³⁷ Nazýval svět bludným kruhem (v tomto názoru se potkával se Schopenhauerem, viz. níže), kdy každé odůvodňování je HYSTERON PROTERON – tedy je to jako se začátkem kruhu, pravda je všude a nikde zároveň. A tak je to i se základními filosofickými poznatky, jsou zároveň pravdivé a lživé. Zároveň je tak svět vědomím a ničím zároveň, i to si navzájem odporuje. Vnášet však do podstatně alogického předmětu logiku je samo o sobě velmi alogické. A tak lze vnímat i samotné Klímovo nahlížení filosofie, kdy její systematické budování je pochybnou tendencí. Nic nebylo Klímovu myšlení vzdálenější než filosofický systém, soustava, která by se rozvíjela logickým způsobem z abstraktně formulovaného problému. Avšak důvod jeho nesystematičnosti nebyl nijak nahodilý nebo malicherný. On chtěl především uchovat původnost své zkušenosti a z ní pak vyvozovat jakékoliv důsledky. A nechtěl se nechat zdržovat nějakým předpojatým systémem, ačkoliv se tím dostával do velkých nesnází. Jeho imaterialismus byl absolutní a ve shodě s jeho vůdčí zkušeností-s propastí. K tématu propasti se ještě dostaneme.

Pokud se filosof v podání Ladislava Klímy snaží nějakým způsobem uchopit předmět, v tomto případě svět, může na tento svůj předmět vrhnout několik paprsků. Chce-li být úplný, stane se pouze afektovaný. A z toho vyplývá, že existuje logika přirozená a umělá.³⁸ Je to tak, že nesmí být hledána, neboť ona „bytuje“ v každé myšlence. Jakmile se ji snažíme najít logikou, pak je tak ošklivá, jako její sestra krásná. Zdrojem této umělé logiky je chorobně vyvinutý smysl pro pořádek; jenomže přílišná pořádnost je vlastně jen druhem nepořádnosti a horší než všechny ostatní. Umělá logika je nemocí lidského ducha a její panství v lidské mysli je daleko větší, než se lidé domnívají. Celé myšlení je umělou logikou pokaženo, půlka myšlení člověka je jí udušena, zploštěna a zkřivena. Je to také důvod, proč největšímu počtu lidí schází zdravý rozum a smysl pro pravdivé. A proč také Klíma nazývá učence největšími hlupáky, největším hříchem filosofie je systematičnost. Systematická mánie filosofů je také největší „hubitelka“ myšlenek. Pravda je tak obětována a zahrnuje v sobě vždy lež. Filosofie

³⁷ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 17

³⁸ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 18

musí být uměním příležitostným a improvizacním, všechno ostatní nad to je buďto nemocí nebo řemeslem.

Již v této otázce se Klíma poměřuje se Schopenhauerem. Klíma tvrdí, že lidé nepotřebují pravdu, že ji nesnesou, nerozumí ji a je jim nepříjemná každá nejistota, tedy i nejistota filosofická. Metafyzická potřeba podle Klímy neexistuje, ale Schopenhauer to vidí jinak, ten metafyziku neodmítá zcela. Klíma, ačkoliv na jedné straně upírá lidem objektivnost, tak na straně druhé prosazuje úplné domýšlení komplexu našich idejí. Hledání pravdy považuje za vrtošivé a za nejsměšnější ze všech slabostí a zbabělostí; být otrokem svých ideálů je otroctví jako každé jiné. Hledání pravdy je cennější než pravda sama a vzbuzuje jistotu ve všem, veselost, pocit moci a vlády nade vším. Ale jistoty není. Vše je zároveň pravdou a lží a ať to nazveme tak či onak, vždy jsem vlastně v právu, ale je třeba také někde přestat.

Je obtížné nalézt pravdu. Pravda však sama o sobě není těžká, jen pochybování. Klíma to vysvětluje tak, že až doposud byla filosofie ve špatných rukách, neboť ta předpokládá nejvyšší schopnosti jak vůle, tak intelektu. K opravdovému poznání pravdy často postačí přemýšlení o opaku toho, co jsme za pravdu považovali. Stačí často začít o mnohých věcech přemýšlet, abychom je domyslili.³⁹ Tenká stěna dělí pravdu od nepravdy a tou stěnou zpravidla bývá lenost. I Nietzsche měl podle Klímy největší sílu vůle mezi všemi filozofy, ale scházela mu aktivita, nade vším stojící a organizující, jakási ocelová a napoleonská síla a tvrdost. Nietzsche byl podle Klímy příliš měkký, jenomže podstatou nejvyššího ducha je, že musí své stavy vkládat a to nejde bez jejich omezení. A ideální velikost spočívá v přirozené harmonii nejvyšších vlastností.

Další věcí, která znetvořuje myšlenky, zeslabuje je a tříští je, je reflexe. Reflexe způsobuje, že je mezi myšlenky neustále vkládáno něco navíc, heterogenní, násilné volní ideje. Dosavadní omyly ve filosofii nebyly pouze dílem zbabělosti, strachu jít dále, jak tvrdí

³⁹ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 19

Nietzsche. Klíma říká, že na vině tomu byla především duševní impotence, protože mozek filosofa je příliš často otupený přílišnou reflexí. A z toho vychází povrchnost, neboť myšlení potom klesá zpět, tedy že se po několika násilných pokusech dostat se dále upadlo v totální zmatek a rozplynulo se vše, co dříve jasně vidělo. A tak pak takové myšlení musí vzít zavděk matné a v konvenční formu uvedené všední tušení. Lidský duch je slabší, než si lidé dokážou přiznat. A největší část našich myšlenek je nejasná. Spočívá v pouhém tušení, neboť na dno jakékoliv myšlenky se ještě nikomu sestoupit nepodařilo. Z toho důvod je potřeba potlačit trvalou reflexi. Správný způsob myšlení je ten fragmentární a desultorní způsob čtení a aforistický způsob psaní. Hlubší myšlenky jsou svou povahou samostatné; umělé spojování myšlenek, ať už v hlavě či na papíře, je vždy dílem někoho, kdo ve skutečnosti myšlenky nemá. Jen tím, že se budeme vyhýbat všemu, co vzbuzuje nějakou pochybnost, nabude myšlení zdání jasnosti. Ale ani Nietzsche, kterého Klíma považoval za velkého muže, nemyslel jasně. Je to stejné jako umění skrývat slabost. Což způsobí, že pak někoho považujeme za silného. Klíma dává k tomuto příklad s Napoleonem. Měl sílu, a tudíž musel v sobě mít i bojácnost, nerozhodnost atd. Světlo a stín totiž musí být vždy nutně pohromadě.

Neexistuje pro nás nic mimo naše vědomí a filosofie je potom nejúplnější explikace našeho vědomí. Jinak také můžeme říci, že filosofie je explikací našich abstrakt. Právě od abstrakt je nutné vyjít, neboť jsou jedinými elementy filosofie. Klíma toto tvrdí na rozdíl od Schopenhauera, který nevychází nikoliv z abstrakt, nýbrž ze světa smyslového. Ale nemůžeme chtít vysvětlit abstrakta abstrakty, to je jako bychom chtěli vyzdvihnout sama sebe. Filosofie celá je možná jen filtrací každého jiného poznání abstraktním, ale leží-li nějaká objektivní pravda mimo abstrakta, je nám zcela lhostejná.

V explikaci abstrakt nemůžeme nalézt logický smysl, protože vše je nejisté, dokonce i toto. To, co je skutečnou jistotou je vědět, že ničeho nevíme. Absurdnost Klíma spatřuje v té nesnesitelné nejistotě všeho, co musíme považovat za pravdu. Jakási kontradikce všeho. Ale takového rázu je celý svět neboli naše myšlení. A úkolem filosofie je jen dělat, co se dělat dá, tedy rozebrat co nejpodrobněji bludné myšlení lidské, odkrýt tu nejhustší temnotu v našich

myslí, v naší vlastní temnotě neboli nejjasnější světlo v našem světle, protože temno a světlo je v nás v jednotě.

Správný filosof je si také vědom toho, že v pravém slova smyslu nepronikl až k hranicím poznání. Nebo-li, vlastně nutně vždy mluví nepravdu, protože za prvé vždy existují ještě jiná poznání, než jsou ta naše a za druhé, protože člověk (filosof) jest bytostí nedokonalou a v lidském myšlení je obsažena určitá nehotovost. Musíme si uvědomit, že nelze předpokládat, že neexistuje ještě jiné myšlení než je to naše zvířecí, kauzalitní. Vše, co je a priori jisto, je lež. Tam, kde je idea smyslu odpoutaná od idey kauzality. Klíma tvrdí, že svět je veskrze intelektuální a jeho smysl tedy musí ležet v něm samém. Podstatou světa je smysl a neexistence jsou absurdní.

Žádné myšlenky nebylo dosud sestoupeno na dno, a i proto nelze mluvit o pravdě, pokud není možnost úplného poznání. A je směšné se neomylně tvářit ve všech filosofiích. Metafyziku považoval Klíma za něco, co bylo diskreditováno (na rozdíl od Schopenhauera). Vysvětloval to tím, že jestliže nemohou lidé něčeho dosáhnout, uvádí to v posměch. Ale metafyzika je podle Klímy nejvyšší a nejčarovější činností ducha; setkává se v ní všechno vznešené, tajemné, opojné i hrozné. Metafyzika je „pravdou“ v tom smyslu, že v ní shledáváme vše, co napomáhá k množení života. Není jen povrchním myšlením, je to většina povrchu a celá hloubka ducha, to, co Klíma nazývá *terrae incognitae*. Filosofie si podle něj nežádá trpělivosti, ale hlavně prudké smělosti.

Ještě jeden aspekt pravdy je v díle Klímy zmiňován. A totiž, že fikce pravdy spočívá v každém tvrzení. Neboli pravda je lež a tedy i každé tvrzení je lež. A toto je kruh, ve kterém se my otáčíme a není z něho v podstatě žádné východisko. A každé zdánlivě nové východisko je novým tvrzením a je tudíž lživé. A fikce pravdy se nezprostíme stejně tak, jako neutečeme sami před sebou. „*Vím jen to, že ničeho nevím.*“ Ale i to je podle Klímy vlastně lež. Nevím totiž ani toto. A dovádí to ještě dál, když říká, že i například v tvrzení „*pravda všeho jest jen relativní*“ - i takovýto výrok je postaven na tom, že mu leží za podklad idea nějaké absolutní pravdy. Pravda nespočívá ve filosofování, ale v samotném žití, v praxi. Jenomže ve chvíli,

kdy si tohle uvědomíme, už vlastně filosofujeme. Filosofie se tedy nenachází v životě, ale jen v myšlení. Už samotné ptaní se po pravdě je vlastně nepravdou, jakmile totiž začneme myslit, začneme se také mýlit. Skepse je potom jen ušlechtilejším duchem dogmatismu; skepse nám neumožní dostat se ani o krok dopředu. Nejzazší poznání, ke kterému můžeme proniknout, je toto: Být si vědom, že poznání „nevím-li co“, není absolutní pravdou. To je jeho podstata a to, že neexistuje absolutní pravda, protože už jen uvažování o ní je nepravdou. Co následuje potom je totiž jen negování a afirmování tohoto vědomí a tak to jde donekonečna.

Ovšem existuje naléhavější otázka než otázka absolutní pravdy a to je otázka smyslu, podstaty světa. Tato otázka je vždy založena na kauzalitě a je pouze otázkou po vzniku světa. V tomto ohledu Klíma zmiňuje Spinozovu *aseitu* substance. Jenomže my si musíme uvědomit nekonečnost kauzality a v jedno s ní splývajícího času. V tom případě potom musíme uvažovat tak, že svět buďto povstal z ničeho a odporuje tak kauzalitě. Anebo měl příčinu homogenní tedy kausalitní, ale tím se otázka jen posunuje dále ad infinitum. Další možností potom je, že jeho příčinou bylo nějaké kauzalitě nepodrobené X. Otázku je však třeba položit ještě jinak. Existuje vůbec to, čeho smysl hledáme? Existuje vůbec něco? Avšak jak na toto můžeme odpovědět, když neexistují žádné samozřejmé pravdy, jen samozřejmé lži. I náš intelekt je lživý a pojmy jako bytí, svět, substance jsou vesměs fikcí. To, že se nám zdá, že něco je, je jen důkazem toho, že nic není. Kdyby se nám tak nezdálo, pak by něco bylo. Vychází z toho tedy konkluze, že *nic neexistuje*. A mohli bychom říci, že výrok *nic neexistuje* je úplnou pravdou, kdyby ovšem úplná pravda vůbec byla. Že se nám toto zdá být absurdní má na svědomí naše lživá přirozenost; absurdnost je totiž důkazem pravdy. Pokud tento výrok rozvedeme ještě dále, musíme říci, že musíme považovat za pravdu to, o čem víme, že je lež. To pochopí jen ten, kdo pochopil dvojsmyslnost světa a také identitu pravdy a lži. Nelze totiž fikce, které předpokládají svou pravdivost, vysvětlovat fikcemi, to se pak jen zapleteme do odporů. Klíma to vysvětluje tak, že je to stejné, jako bychom chtěli vypočítat dráhu nějaké fingované, neexistující planety. Také bychom se potom nemohli divit, že se nám naše výpočty nechtějí shodovat. A stejně tak je to i se světem. Světový smysl neexistuje, protože svět

neexistuje. A můžeme jt ještě dál. Totiž, že ve skutečnosti nic neexistuje, přestože se nám zdá, že něco existuje. Ale je jisté, že se nám to zdá? Není. Vědomí jsoucnosti totiž není bezprostřední a my nevíme, zda konkluze *něco je* vychází logicky z pocitu jsoucnosti a zda pocit jsoucnosti vůbec existuje. Descartesovo *cogito, ergo sum – myslím, tedy jsem* není nic nejistějšího. Klíma to vyjadřuje takto: „*Zdá se nám, že se nám zdá, že něco jest.*“ A dále jít nelze. Zdání můžeme charakterizovat jen jako zdání.

Úkolem filosofie je potom explikace zdánlivého světa, tedy světa tohoto. A tak jako agnostika učí, že nevíme nic, tak gnostika učí, že víme vše, že víme zároveň vše a nic; gnostika a agnostika týkají se všech idejí stejně a jsou nerozlučně spjaté dohromady.

Svět je tedy zdánlivý a má svou zdánlivou (relativní) pravdu naproti pravdě absolutní. Gnostika učí, že pravda relativní neguje a vyvrací pravdu absolutní a zároveň dokazuje, že život je vše. Gnostika odhaluje biologický smysl pojmu pravda. Vyjadřuje tím, že hledání pravdy je bludný a hlavně neužitečný instinkt. Gnostika také říká, že existuje i něco, co nazývá jako „citová pravda“. To znamená, že ač je pravda fikcí, jsou fikce pravdou. A tím se rozumí, že pravda absolutní neguje tyto pravdy relativní a v tom má také logickou prioritu. Nikdy však při těchto gnostických pravdách nesmíme zapomínat, že nejsou absolutní.

„*Zevní svět je můj duševní stav*“. Klíma tvrdí, že pro většinu dospělých existuje jen zevní svět, pro myslícího jen vnitřní. Ale zevní svět je jen součástí vnitřního; nic pro mne neexistuje, nic pro mne samozřejmě existovat nemůže. Rozdělení vnější a vnitřní vlastně neexistuje, jsou jen součástí duševních stavů, které prostě jsou. A není ani subjektu ani objektu, ani rozdělování na já a celek, jsou jen duševní stavy. Fikce je jedinou činností vědomí, je podstatou světa, fikce je základní faktum, je to, co existuje, tedy je pravdou.

Tento absolutní subjektivismus nebo též teoretický egoismus je nevyvratitelný. To podle Klímy musel uznat i sám Schopenhauer, přestože mu byl trnem v oku. A Schopenhauer tvrdil, že jako vážné přesvědčení by toto uspělo jen v blázinci. Na to Klíma reagoval tak, že žádný slušný filosof nechová žádná přesvědčení; že každý filosof s přesvědčením je prostě podvodník. Absolutní subjektivismus je totiž možný stejně jako každá jiná filosofie. Učení

by podle Schopenhauera mělo být věčně nedobytnou tvrzí a s tím souhlasí i Klíma, ne však s tím, že je její posádka věčně neškodná. Klíma říká, že mohou-li být podstatou světa intelektuální fikce, pak jí ale může být i pouhá jejich gradace: duševní stavy subjektu. Absolutní subjektivismus je nejvíce povznášející a krásnou filosofickou možností. Činí individuum vším, bohem, ponechává pole pro všechny možnosti. Například ostatní filosofie jsou v ohledu dosažení absolutní blaženosti poměrně bezútěšné., ale u absolutního subjektivismu tomu tak není. Zasluhoval by proto stát se filosofií všech, kteří jsou s to jej plně pochopit. To ovšem v případě, je-li živý.

A jak je to vlastně s vědomím? Mimo mé vědomí existují i jiná vědomí a existuje určitý paralelismus mezi cizími a mým vědomím. A jestliže se vědomí skrývá za cerebrální hmotou, pak by se také mohlo za každou jinou něco skrývat. Jenomže co to je? Klíma uvádí v podstatě tři možnosti: buď se za duševním stavem zvaném hmota skrývá hmota skutečná, od vědomí neodvislá. Intelekt zrcadlil by pak pouze vnější věci, tomu však odporuje subjektivnost a apriornost vnějšího světa. Další možností je, že se za hmotou skrývá nějaké X, nám nepochopitelná nějaká věc o sobě, něco beze všech fikcí vědomí: *něco bez něčeho, něco, co jest nic, toto nic bez času, aktivnosti, mnohosti, jakosti a působitelnosti*. Třetí možností je potom to, co se za každou hmotou skrývá totéž, co se skrývá za mozkem: vědomí.

Za hmotou skryté, k smyslové činnosti popud dávající X může být jen vědomí. Vědomí je původní, jediná, sama od sebe existující světová substance. A svět je potom jen množství na sebe působících jevů.

1.5 Vůle jako instinkt svobody

Vůle je jednou z nejpodstatnějších věcí, které Klíma přebírá od Nietzscheho. Ten se zaměřuje na vůli k moci, kterou definuje jako „instinkt svobody“.⁴⁰ Samotná vůle se tříští v další konkretizující vůle. Jednou z nich je „vůle k příjemnosti“, která vzniká prostřednictvím „vůle k moci“. Klíma tvrdí, že ať si přejeme cokoli, vždy je to jen zprostředkovaná tužba po moci, jelikož si člověk nemůže přát něco, co leží mimo svět.⁴¹

Na vůli se Klíma zaměřil ve své filosofické prvotině *Svět jako vědomí a nic*. Toto téma mu bylo společné jak se Schopenhauerem, tak s Nietzsche. Klíma však v tomto tématu došel asi nejdál. *„Animalita je vždy nefilosofická. Vysoká filosofie nezná distinkci vnějšek, vnitřek. Mně „je vnější svět“, všichni ti lidé a peníze a hadry naprosto jen světem vnitřním, mými myšlenkami, které traituju ve značné míře methodami psychologickými...Ale naopak jsou mě všechny mé myšlenky, ergo i „vnější svět“, vnějškem, t.j. něčím, co má Vůle vidí mimo sebe jako svou hříčku.“*⁴²

Již výše jsme zmínili ludibrionismus jako jeden z principů Klímova myšlení. A právě prostřednictvím něj Klíma nacházel vůli. Ladislav Klíma dospěl k řešení světového problému právě prostřednictvím ludibrionistní věty: *„Svět je absolutní hříčkou Své Absolutní Vůle.“* Neboli: *„Svět je absolutní hříčka Mé Absolutní Vůle.“*⁴³

Vůli nazýval jako komandující vůli. Z celku idejí, které prostupují naším duchem, vystupuje specifická skupina, jež určuje osu našeho duševního života. Tyto ideje pak ve svém komplexu tvoří vůli. Ostatní naše ideje jsou s nimi neodlučitelně spojeny. Vědomý svět je tak tudíž založen na vůli. *„Všechny ideje jsou volního rázu, tj. mají smysl jen vzhledem k vůli:*

⁴⁰ Heftrich, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999, s. 66.

⁴¹ *Svět jako vědomí a nic*. In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 36

⁴² Klíma, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha : Herrmann a synové, 1993, s. 14.

⁴³ Klíma, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Herrmann a synové, 1993, s. 57.

myslíme chtějíce...Vědomí je nutně volní: existence idejí, nemajících vztah kvůli, je nemyslitelná.“⁴⁴

Veškerý zevní svět je projevem vůle spící, slepé, která je schopná komandovat jen instinkty. Vůle se stará pouze o sebe samu, o vlastní nitro, zabývání se vnějším světem jí není hodno. Klíma také vůli blíže specifikoval jako vůli k příjemnosti.

Podle něj formulace vůle jako vůle k životu či vůle k moci není dostatečně výstižná. Každý člověk touží uniknout nepříjemnosti, proto lze každé přání zredukovat na snahu docílit příjemnosti. Vůle k příjemnosti je ovšem na vůli k moci založena. Pakliže totiž člověk touží po příjemném, touží i po moci. *„Svět jest boj všech proti všem. Ale ničeho není mimo myšlenky: svět jest jen boj mezi myšlenkami. Každý myšlenkový celek chce nebo nechce vždy je myšlenkový celek jiný; buď chce jej míti, tj. účinkovat naň, přizpůsobit si jej, překonat, absorbovat jej, obohatit se jím...nebo chce ubránit se mu, zapudit, setřásti jej, osvobodit se od něho...“*⁴⁵

Klíma chtěl docílit úplného ovládnutí těla a mysli a překonat tak pozemské a dosáhnout božské. Vůle se stává hnací silou při dosahování cílů. Snahu udržet mysl ve stavu co nejsoustředěnějším nazývá „sebeznásilňování“. Vůle rozkazuje duši, komanduje ji, poroučí a svět, tedy myšlení, pak tvoří prostředek k vykonání rozkazu. Vůle je reálný poháněč, spouštěč všech věcí. *„Je komandem! – není fikcí jen, vyjadřující koordinovanost instinktů, jak se mýlí Nietzsche.“*⁴⁶

Vyšší člověk usiluje o přemožení sebe samého. Naproti tomu obyčejný člověk lpí na pohodlnosti a ta jej činí nízkým. Takový typ člověka Klíma přirovnává k hnoji. Pokud chceme docílit oné vznešenosti, je třeba se udržovat v neustálém napětí, nepolevit-ke spokojenosti a jistotě. Jinými slovy, duch při svém růstu nesmí přestat být aktivní. V tom

⁴⁴ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 39.

⁴⁵ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 39.

⁴⁶ Klíma, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Vyd. I. Olomouc: Votobia, 1995, s. 175.

navazuje na Nietzscheho, kdy člověk je něčím, co musí být překonáno. „*Nebyt člověkem! To je vše! Těžké - ale chci to.*“⁴⁷

Klíma také ve svých *Traktátech a diktátech* rozlišuje jednotlivé fáze vůle. První, primitivní fáze vůle je nazvaná jako vůle elementární. Tato vůle řídí duše zvířat, dětí a psychicky narušených lidí. Vůle je v tomto případě zdánlivě svázaná, vyvolává pouze bezděčné mentální stavy bez vědomého úmyslu.

Druhým stupněm vůle je potom vůle k Vůli. Obyčejný člověk si již je vědom toho, co chce a jeho vůle začíná vydávat rozkazy. Stále je to však vůle z poloviny instinktivní, bezděčná a nevědomá.

Za vrcholnou fázi Vůle Klíma označuje přechod vůle k Vůli k Vůli. Ta se rozvíjí jen u výjimečných osobností. Takoví lidé podle Klímy pěstují sebeovládání a autodisciplínu. Vůle si začíná slabě uvědomovat sebe sama a postupně stále více vědomě poroučí a utváří se. Tím dochází k vlastnímu poznání, až nakonec dojde k sebeobjetí ve své absolutnosti

Podle jednotlivých fází vůle Klíma rozlišoval lidi na instinktivní, intelektuální a imperativní. Jedině poslední zmínění podle něj začali dosahovat požadovaného rozkvětu vůle.

⁴⁷ Klíma, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Herrmann a synové, 1993, s. 95

2 Arthur Schopenhauer

Sám o své filosofii říkal, že není jednoduššího systému. Jeho filosofie je složena z tak málo elementů, že ji lze snadno přehlédnout a pojmout jedním pohledem. To však spočívá zejména v jednotě takového filosofického systému a souladu jeho základních myšlenek. Příznačným znamením je mu potom pravdivost, která je spřízněná s jednoduchostí. Schopenhauer svůj systém označoval jako *imanentní dogmatismus*. Neboť jeho poučky jsou sice dogmatické, přesto však nejdou za zkušenostně daný svět (v tom se liší od Klímy, protože ten za něj šel). Jeho poučky pouze vysvětlují, co tento svět je, neboť jej rozkládají na jeho poslední součásti. Totiž starý a Kantem vyvrácený dogmatismus je transcendentní; jelikož vychází za svět, aby jej vysvětloval z něčeho jiného: činí jej důsledkem nějakého důvodu, na který z něho usuzuje.

Schopenhauerova filosofie začíná větou, že podává důvody a důsledky jedině ve světě a za jeho předpokladu, neboť věta o důvodu ve svých čtyřech tvarech je pouze nejobecnější forma intelektu; jedině v něm však existuje objektivní svět. Jeho myšlení není založeno na řetězci úsudků, ale bezprostředně na názorném světě samém. Jakákoliv konsekvence v jeho úsudcích není zpravidla získaná pouze logickou cestou, spíše je to přirozený soulad vět, v jejichž základu leží intuitivní poznání, tedy názorné pochopení téhož objektu nazíraného z několika různých úhlů, tedy reálného světa ve všech jeho fenoménech, při zohlednění vědomí, v němž se podává. U Schopenhauera jde o souhlas reality se sebou samou, která jako taková nemůže nikdy pochybit. Jde o takový druh souladu, že když například vidíme nějakou budovu poprvé a jen z jedné strany, nechápeme ještě souvislost jejích částí, ale jsem se jisti, že ty ostatní části nechybí a že je uvidíme, když budov celou obejdeme. Tento druh souladu je dokonale jistý ve své původnosti a tomu, že podléhá stálé kontrole zkušenosti. Opakem je odvozené a k tomu přivádí jedině sylogismus a v tom se může velmi snadno pochybit; jakmile je totiž jakýkoliv článek z pomyslného řetězu logických souvislostí nepravý, visí v prázdnu. V Schopenhauerově filosofii stojí vše bezprostředně a tedy i jistě. Jeho filosofie jde cestou analytickou, nikoliv syntetickou.

Pokoušel se uvést věci na jejich základ. Snažil se vysledovat ve věcech až to poslední, reálně dané. To se děje díky přirozené souvislosti a nelze se spokojit s něčím všeobecným nebo abstraktním. Snažil se obnažit konečnou základnu všech pojmů a vět, jež je vždy názorná. Tam, kde je to možné, si tuto základnu nechává jako prafenomén, jinde se pokouší rozložit ji ještě na prvky. Každopádně se snaží sledovat podstatu až do krajnosti.

Filosofie Arthura Schopenhauera ovlivňovala Klímu zejména v počátcích jeho tvorby; v pozdějších letech mu byl inspirací především Nietzsche, kterému se budeme věnovat v následující kapitole. Oba dva autoři mu byli blízcí především ústředním tématem vůle, ale také tím, že byli spíše filosofovy-umělci, než filosofovy-vědci. Jak už jsme výše zmínili, Klíma preferoval spíše volnost myšlení, protivilo se mu svazování pravidly, říkal, že většina hříchů filosofie tkví v její systematičnosti. Schopenhauer inspiroval Klímu především svým voluntaristickým smýšlením.

2.1 Protivili se mě všichni, až hnusili

Schopenhauer filosoficky (tedy teoreticky – na tom poměrně lpěl, neboť za tyto své myšlenky býval i odsuzován, zejména křesťanskými mysliteli) vykládal život jako plný žalu a nijak žádoucí.⁴⁸ Stejně tak Klíma ve vlastním životopise uvádí spíš než nenávist k lidem pohrdání jimi, neschopnost nalézt k nim cestu, blízkost, pochopení. Připomeňme se znovu: „*Protivili se mně všichni až k hnusu – ne proto, že by byli hnusní, –proto, že stáli mně příliš blízko. Protivili se mně rodiče a nenáviděl jsem je skoro, ač nemohl jsem si na ně stěžovat... Nenáviděl jsem v dětství všechny lidi, každé pohladění nutilo mne až ke zvracení...*“⁴⁹ Schopenhauer byl pesimistou nejen k životu a ve vztahu k lidem, stejně pesimistický byl i vůči panteismu a teistům. Nazýval absurdismem panteismus ve smyslu jeho pojetí vůle; vůle není působící ve věcech Bohem, je vůlí k životu, neboť to vyjadřuje to v posledku na životě poznatelné. Stejný poměr zprostředkovanosti a bezprostřednosti vystupuje i v morálce. Podle Schopenhauera chtěli teisté nějaké vyrovnání mezi tím, co někdo činí, a tím, co trpí.

⁴⁸ Schopenhauer, A.: *O filosofech filosofii*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1999. s. 99

⁴⁹ Klíma, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992. s. 9

Schopenhauer se snažil o totéž, avšak teisté chtěli tohoto dosáhnout prostřednictvím času a soudce (odplatitele), on naopak bezprostředně, neboť v činiteli a trpiteli prokazoval tytéž bytosti. A panteisté podle něj nemohou mít žádnou vážně míněnou morálku, neboť je u nich všechno božské a výborné. Klíma k tomu říká: „*Všichni myslitelé, bez výjimky, brali člověka příliš vážně, - jako by byl něco důležitého...Jako opice ze zkažených dravců, tak povstal člověk ze zkažených opic...Člověk je nemocný vřed přírody, je mozkové monstrum, je karikaturou s ohromnou hlavou a malinkým, šťopkovitým tělem...Jediné rozumné stanovisko je opovržení vším lidským!*“⁵⁰

Schopenhauerova nezkrotná touha po slávě a uznání se v něm neustále svářela s pohrdáním světem a lidmi. Na druhé straně pak také tvrdil, že sláva je pouhým odrazem naší bytosti v hlavách jiných. „*...hlavy davu jsou až příliš bědné jeviště na to, aby v něm mohlo mít své místo opravdové štěstí...spíše tu lze nalézt jen chiméru štěstí...vždyť jak rozmanitá společnost se shromažďuje v tomto chrámu obecné slávy! Maršálové, ministři, dryáčníci, kejklíři, tanečníci, zpěváci, milionáři a židé; jejich přednosti se tu cení mnohem upřímněji než přednosti ducha.*“⁵¹

2.2 Vůle, která žene

Schopenhauer považoval za hybnou sílu slepou, temnou vůli. Nietzsche potom nahradil abstraktní vůli konkrétním principem – vůlí k moci, jakousi nevyčerpatelnou silou k životu. Klíma pak toto pojetí světa dovršil, pojmem vůle jako vědomí, který jsme rozebrali výše. „*Svět jest jen množství na sebe působících duševních stavů.*“ Tak Klíma chápal svět jako výtvar, jako hru absolutního já, přičemž vůle je pak neoddělitelnou součástí, hybnou silou a projevem tohoto já.

Především Schopenhauerův pesimismus bylo to, co Klímu inspirovalo v raném stádiu jeho tvorby. U německého filosofa vycházel z pojetí vůle, která člověka neustále žene k naplňování tužeb. V okamžiku, kdy je tato potřeba naplněna, tak mizí, ale zároveň okamžitě

⁵⁰ *Svět jako vědomí a nic.* In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 267

⁵¹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 367–370

přichází tužba nová, která chce být uspokojena. Částečné vykoupení z tohoto kruhu neustálého toužení a naplňování potřeb vidí Schopenhauer ve smrti; částečně ho také spatřoval v umění.⁵² Zatímco Nietzsche se zaměřuje na vůli k moci, Schopenhauer ji vnímá především jako slepé pudy. Schopenhauer své pojetí vůle sepsal v díle *Svět jako vůle a představa*; navazuje zde na Kanta a uvažuje dále o vůli, která nás žene kupředu, zejména vůle k životu. Chápe vůli jako slepou, která přesto tvoří iracionální základ světa, který je alogický. Rozum je pouhým nástrojem vůle.⁵³ Avšak vůle nás vede, žene k životu, ale zároveň také ke smrti, protože z bludného kruhu toužení není jiného úniku. Naproti tomu Klíma považuje vůli za ucelený soubor idejí. Tyto ideje jsou specifické a tvoří jistou konstrukci, kolem níž se shromažďují všechny ostatní ideje a ty pak představují celé naše vědomí. Za tyto ideje Klíma považoval přání si, chtění, čin, příjemnost, nepřání si, nechtění, nepříjemnost a všechny z toho následující afekty.⁵⁴ Klíma „svou“ vůli dovedl ještě dál, když znovu i v tomto tématu nalézá smrt. „*Dvě nejkrásnější vlastnosti a nejcennější výsady člověka: nemusit plodit, moci dle Vůle zemřít.*“⁵⁵

2.3 Smrt jako řešení

Celoživotně se v Schopenhauerově osobnosti svářila výrazná pudovost a nezkrotná vůle na straně jedné, bystrý intelekt se smyslem pro přírodní krásu i pro utrpení tvorstva na straně druhé. Celoživotní zápas vedla jedna polovina Schopenhauerovy osobnosti proti věčně propukající smyslovosti a to se odráželo v jeho nauce o popírání vůle i v jeho pesimistickém postoji k pozemskému štěstí i požitku.⁵⁶ Sám se považoval za génia a nijak se tím netajil.

I v tématu smrti nalézáme vlastně jako prapočátek vůle. Všechny vědomé funkce člověka podléhají únavě a potřebují spánek, jediná vůle nikdy neochabuje. Náš vědomý život je pouze vyrván spánku a spánek je část smrti, jež je nám dána předem. Nejen člověk je svou

⁵² Kelly, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 4*. New York : Oxford University Press, 1998, s. 247.

⁵³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 367–370.

⁵⁴ *Svět jako vědomí a nic*. In.: Klíma, Ladislav. *Victoria Aeterna*. Praha: Arkýř, 1992, s. 47

⁵⁵ Klíma, L. *Traktáty a diktáty*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995, s. 136

⁵⁶ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 367–370

podstatou vůle. Podstatu všech jevů, které nás v čase a prostoru obklopují, je nutno v analogii k člověku vyložit jako objektivizaci vůle. Zejména jevy organického života. V říši života je nejsilnějším projevem vůle k životu rozmnožovací pud. Ten jediný dokonce překonává i smrt. Sotva se totiž živá bytost je schopna postarat sama o sebe, už usiluje o rozmnožování, o zachování rodu. Zde se vůle projevuje téměř jako nezávislá na poznání. A jestliže má u člověka poznání své sídlo v mozku, jsou pohlavní orgány, místo pohlavního pudu, vlastním ohniskem vůle a protipólem mozku. Podle Schopenhauera je láska iluze, pomocí níž se příroda stará o zachování rodu.

Stejně jako Klíma i Schopenhauer již v dětství a mládí prožíval strast všeho žití. Vůle je sice nekonečná, ale naplnění omezené. I když námi zmítají pudy a tužby, stejně nikdy nenalezneme trvalé štěstí a klid. Z každé uspokojené žádosti ihned roste nová. Sotva pomine jedna bolest a člověk uvěří, že může volně dýchat, přichází další, nové zlo. Bolest je vlastní realitou života. Slast a štěstí, to je pouze něco negativního, totiž nepřítomnost bolesti. Co máme, toho si nedovedeme vážit. Teprve ztratíme-li to, uvědomíme si toho hodnotu. Toto bychom mohli nazvat jakýmsi základním „principem“ Schopenhauerova pojetí lidského utrpení. Mluví také o nouzi a nudě, které stojí v příkladu k sobě a v podstatě nezažíváme nic jiného: šest dnů plahočení a sedmý den nudy. A nevyhnutelným údělem člověka je osamění, neboť nakonec zůstává každý sám se sebou. Principem života je válka, pohlcovat a být pohlčován. Optimismus je hořkým výsměchem bezejmennému utrpení lidstva. Náš život je jen ustavičně zpomalované umírání. Existuje nějaké východisko z tohoto údolí? Poznání jím není. Spíše naopak. Čím vyšší jevová forma života, tím větší a zjevnější je utrpení. Člověk trpí tím více, čím jasněji poznává. Východiskem může být šílenství. K němuž sahá příroda tehdy, když utrpení překračuje meze snesitelnosti (i Klíma k němu ve své filosofii docházel; on ho ale spíše chápal tak, že vlastně jeho filosofie je šílenstvím, neboť rozumně smýšlející člověk nemůže ji plně pobrat). Schopenhauer na rozdíl od Klímy nenalézá východisko ani v sebevraždě. Ta sice zahlazuje individuální jev vůle, nikoliv ale vůli samu. Jinak řečeno: sebevražda je vlastně zbytečná, protože vůle si vzápětí vytvoří nové ztělesnění. Jedno řešení

nalézá Schopenhauer v hudbě, protože ta se mu zdá jako nejbezprostřednější obraz vůle samé; vůle se k něčemu vzpíná, je uspokojena jde dále, právě tak jako melodie v hudbě. Existuje však ještě jedno řešení a to je jakási vlastní cesta k vykoupení. Nazývá to popření vůle k životu. Askeze, která může být dohnána až do krajnosti, tedy ke smrti, jako záměrné překonávání vůle. *„Odvrátíme-li však zrak od naší vlastní bídy...pak místo ustavičného snažení a puzení....místo nikdy neuspokojených a nikdy neumdlévajících nadějí, o kterých ve svém životě sní člověk vůle, spatříme mír, který stojí nad veškerým rozumem, naprostou tišinu mysli, hluboký pokoj.“*⁵⁷

⁵⁷ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 367–370

3 Fridrich Nietzsche

Jestliže můžeme o Schopenhauerovi říci, že je žákem Kantovým a do jisté míry i jeho pokračovatelem, ačkoliv posléze jeho filosofie míří úplně někam jinam, pak totéž můžeme říci o vztahu Fridricha Nietzscheho ve vztahu k Schopenhauerovi. Oběma je společné to, co u nich nacházel a čím se inspiroval i Klíma. A to je filosofie vůle.

3.1 Vůle k moci

Předně musíme říci, že pojem vůle k moci nemůžeme ztotožňovat s psychologickými pojmy jako je „lásky k moci“ nebo „pocit k moci.“ Vůle k moci není u Nietzscheho totožná s vládčivostí. Ta je jen jednou z jejích možných projevů, jak o ní hovoří Zarathustra. Vůle k moci je Nietzschem chápána jako základní síla veškerého dění v organické přírodě i v přírodě anorganické. Vůle k moci se neuplatňuje jen navenek, ale i uvnitř organismu mezi jednotlivými pudy, a charakterizuje takto procesy, které probíhají nevědomě. Pro Nietzscheho jde pouze o střetávání mezi různými pudy, kdy každý z těchto pudů se nejprve snaží prosadit v boji s ostatními a z celého nevědomě probíhajícího procesu pronikne teprve jejich smírné vyrovnaní do našeho vědomí.⁵⁸ Je třeba si uvědomit, že největší část našeho duchovního konání probíhá pro nás jako nevědomá a nepocitovaná. „*Každá chyba v každém smyslu je následek zvrhlosti pudu, disgregace vůle.*“⁵⁹ Nietzsche nabádá k překonání sama sebe *tak, aby se člověk mohl stát ušlechtilejším, mocnějším, dokonalejším, samostatnějším. Aby se mohl stát nadčlověkem.*

Stejně jako Klíma se chtěl Nietzsche odpoutat od rozumu a proti rozumu chtěl rozpoutat pudy člověka a změnit je nejprve v nečlověka a potom nadčlověka. Avšak tam lze dospět jen v představě neboli šílenství. Vůle k moci, kterou se Klíma nejvíce inspiroval, Nietzsche definuje jako instinkt svobody.⁶⁰ Nic podle Nietzscheho nemá pevné hranice, vše

⁵⁸ Pechar, Jiří: *Otázky Nietzscheho myšlení*. Praha: FILOSOFIA, 2012, s. 115

⁵⁹ Nietzsche, Friedrich. *Soumrak model : Jak se filosofuje s kladivem*. Alfons Breska.Olomouc : Votobia, 1995, s. 60.

⁶⁰ Heftrich, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999, s. 66.

pulsuje, což je způsobeno neustálým úsilím vůle k moci tyto hranice posouvat. Svět je podle Nietzscheho ohromná síla, již nepřibývá, ani neubývá. Je obemknutá ničím. Mluví o dionýském světě věčného sebetvoření a věčného sebeničení, tajemném světě dvojí rozkoše. Tento svět je vůle k moci, jinak nic. Avšak právě i Vy jste vůle k moci, jinak nic. Blaženost tkví v kruhu bez vůle, není-li dobrou vůlí kroužení sám kruh. Tímto vlastně Nietzsche odmítá veškerou metafyziku (ačkoliv objektivní svět připouští); odmítá veškeré pokusy myslet ještě vedle tohoto světa (stejně tak to viděl i Klíma a v tom se rozcházel se Schopenhauerem) svět transcendentní. Nietzsche nahradil abstraktní a temnou vůli Schopenhauerovu konkrétním principem, vůlí k moci, nevyčerpatelnou silou k životu.

3.2 Nadčlověk a věčný návrat

Své metafyzické úvahy Nietzsche dovršil tím, že pohřbil Boha. Klíma vytvořil egodeistu, Nietzsche nadčlověka. Jsoucno pak zakotvil prostřednictvím teorie věčného návratu téhož, čímž popíral i lineární plynutí času stejně jako Schopenhauer. Svět pozbyl nejvyššího ukazatele dobra. „*Jsou mrtvi všichni bozi: teď chceme, aby živ byl nadčlověk.*“⁶¹ Mírou všech věcí se pak stává nadčlověk, stejně jako u Klímy egodeista ve stavu dosaženého deoesencí. Ačkoliv Nietzsche zbavil svět Boha, neoprostil ho od metafyziky světa objektivního. Zde to Klíma dotáhl dále, protože ten tvrdil, že okolní svět vlastně neexistuje. Považoval ho za fiktivní, za pouhé zdání. A člověk (ve stavu dosaženého deoesencí) je mírou všech věcí. „*Bůh je mrtev*“, „*Hlásám vám nadčlověka*“.⁶² Ten je vlastně další evoluční řadou člověka. Zarathustra kritizuje stávající skutečnost a neexistenci dionýského typu člověka, což je základem jeho pesimismu.⁶³ Zde je oním nadčlověkem ideální suverénní bytost, která si je vědoma smrti boha. Nadčlověk ví o světě, že je dionýský a že je součástí tohoto světa. Je také elementem vůle k moci.⁶⁴ Rodí se z neustále tryskajícího bytí. Nadčlověk je ale také, jak ho míní Nietzsche, esenciální pravdou o existenci člověka a všeho co je nám zpřístupněno,

⁶¹ Nietzsche, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc : Votobia, 1992, s. 64.

⁶² Tamtéž, s. 9

⁶³ Frenzel, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1995, s. 142–144.

⁶⁴ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991, s. 386–387.

včetně vůle k moci. Toto poznání je zjevné jen prostřednictvím intuice a je ho schopen pouze básník. Klíma však s touto představou také pracuje a domnívá se, že stádia: nadčlověk bylo již mnohokrát dosaženo.

Nietzscheho nadčlověka nalézáme v jeho výkladu o umění. Svůj výklad o něm prezentoval ve spisu *Zrození tragédie z ducha hudby* a rozděluje ho na apollinskou a dionýskou část. Apollinský princip je charakterizován řádem, statickou krásou, jasně vyznačenými hranicemi. Dionýský princip stojí v opozici k apollinskému, a vyznačuje se zuřivostí, výstředností a boří stanovené hranice. Pojem „nadčlověk“ znamená spíše metaforu, která člověka odvrací od světského prospěchu. Dokonalým obrazem „nadčlověka“ byl pro Nietzscheho dionýský umělec. Přesně takovým se chtěl stát Klíma, toužil být „nadčlověkem“. Jak uvádí Nietzsche: „Člověk je provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem – provaz nad propastí“. ⁶⁵

⁶⁵ Nietzsche, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc : Votobia, 1992.

Závěr

Tato práce se pokouší přinést pohled na bytí, smrt a sebevraždu v aspektech Klímovy filosofie a zároveň jej provázat s filosofy A. Schopenhauerem a F. Nietzsche, Klímovými vzory a učiteli. Svět Klímou chápán jako představa, jedna z vět, kterou můžeme vyslovit a priori - zde se setkává se Schopenhauerem. Svět, který se jeví smyslům, nemá opravdové bytí, viditelný je svět zdání. Řešení otázky porozumění bytí a světu pramení z důkladného porozumění sobě a také z vnější a vnitřní zkušenosti - tak jej vidí Schopenhauer; Klíma jej vidí v egodeismu - sebezbošťování, dokonalé jednotě těla a mysli spojené v nejvyšší bytost.

Svět lze také vnímat jako svět vůle - z vnějšku ho prakticky pochopit nelze, ač se o to usilovně snažíme, vždy jsou to jen pouhé obrazy a jména. Jediné místo, které nám umožňuje vstoupit do nitra světa, je v nás samých, v individuu. Jednotlivci je pak dáno tělo a jeho nazírání dvěma způsoby - jednak v rozumovém nazírání, tedy jako objekt mezi objekty zapojený do kauzální souvislosti všech jevů a zároveň naprosto odlišným způsobem, totiž jako to, co dobře zná a co se označuje slovem Vůle. U Nietzscheho je to vůle k moci, u Klímy vůle k příjemnosti, u Schopenhauera temná, skrytá síla.

Vědomí je povrch naší bytosti. Naše vědomé myšlenky jsou jen hladina hluboké tůně a naše soudy nevznikají podle logických zákonů, ale právě v této temné hlubině jako neuvědomělý děj, jako trávení. Nejhlubší myšlenky vznikají působením vůle. Žene nás vůle k životu (i smrti). Vůle formuje charakter, stejně jako lidské tělo.

Práce se pokouší přinést Klímovo vnímání bytí, smrti a sebevraždy, v aspektech jeho jedinečného filosofického uvažování. V tomto ohledu zmiňuje především jeho vnímání pravdy a světa, dále pojmy egodeismus a ludibronisumus. Zásadní a základním stavebním prvkem je však motiv Vůle, který ho také spojuje s oběma zmíněnými filosofy. Práce se také pokouší postihnout autorovu životní proměnu a změnu názorů těsně před smrtí. Zmíněno je také kontradikcionistické myšlení. Text je prokládán citacemi a opírá se zejména o filosofickou prvotinu *Svět jako vědomí a nic* a také *Traktáty a diktáty*, jež jsou cenným zdrojem Klímovy filosofie. Můžeme říci, že Klíma byl absolutní naprosto ve všem. Naprosto

bořil mýty a způsoby tradičního myšlení. Svým krajním subjektivismem se pokoušel překročit veškeré hranice logiky a rozumu. Jak už to bývá, zůstal nepochopen a zemřel v podstatě jako žebrák.

Použitá literatura

FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1995. 198 s. ISBN 80-204-0517-8 .

HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. 1. Auflage. Praha : Hynek, 1999. 91 s. Punkt; sv. 5. ISBN 80-86202-30-5.

CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté : Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd. Praha : Torst, 1992. 200s. ISBN 80-85639-00-9.

KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics : Volume 1*. New York : Oxford University Press, 1998. 521 s. ISBN 019-51264-59.

KLÍMA, Ladislav. *Boj o vše*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995. 215 s. ISBN 80-85885-92-1.

KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha : Herrmann a synové, 1993. 101 s.

KLÍMA, Ladislav. *Jsem absolutní vůle*. Praha : [s.n.], 1987.

KLÍMA, Ladislav. *Lidská tragikomedie*. 1. vyd. Praha : P.I.A., 1991. 135 s. ISBN 80-901000-1-5.

KLÍMA, Ladislav. *Victoria aeterna*. Praha : Arkýř, 1992. 318 s. ISBN 80-85400-00-6.

KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Přetisk prvního vydání. Praha : Vox Globator, 2002. 301 s. ISBN 80-7207-468-7.

KLÍMA, L. *Traktáty a diktáty*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 1995. 352 s. ISBN 80-900614-9-4.

KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha : groteskní romaneto*. Brno : Res publica, 1990. 179 s. Host. ISBN 80-86013-56-1.

KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. Polička : Argo, 1992. 43 s. ISBN 80-901198-1-6.

MATLOCHOVÁ, Věra, et al. *Filozofický slovník*. vyd. 1. Praha : Svoboda, 1976. 555s.

MENCLOVÁ, Věra, et al. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Libri, 2000. 743 s. ISBN 80-7277-007-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Vydání 1. Praha : Naše vojsko, 1993. 157 s. ISBN 80-206-0270-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model : Jak se filosofuje s kladivem*. Alfons Breska. Olomouc : Votobia, 1995. 194 s. Malá dálňa; sv. 11. ISBN 80-85885-33-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc : Votobia, 1992. 301s. ISBN 80-85619-28-8.

PECHAR, Jiří. *Otázky Nietzscheho myšlení*. 1. vyd. Praha : Filosofia, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7007-376-6-

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. přepracované vydání. Praha : ZVON, 1991. 512 s. ISBN 80-7113-041-9.

SCHOPENHAUER, A.: *O filosofech filosofii*. Pelhřimov : Nová tiskárna, 1999. 160 s. ISBN 80-90116-6-5.

Resumé

Práce *Bytí, smrt a sebevražda ve filosofii Ladislava Klímy* pojednává o základních filosofických myšlenkách Ladislava Klímy, které byly inspirovány oběma filosofy. Bytí, smrt a sebevražda se zde odehrávají na poli Klímova egodeismu, kontradikcionistického a ludibrionistického myšlení spolu s Vůlí, jakožto hybatelkou všeho dění. Klíma popírá metafyziku zcela; neexistuje nic, kromě našeho vědomí. V tom oba své učitele přesáhl; neboť Nietzsche ačkoliv Boha nechal zemřít, objektivní svět pro něj stále existuje.

Práce je rozdělena do tří celků podle jmen autorů: Klíma, Schopenhauer, Nietzsche. Jednotlivé subkapitoly jsou potom členěny tak, aby vystihovaly nejdůležitější body jednotlivých myslitelů, ale zároveň také ty, které je spojují, nebo rozdělují.

Cílem práce je poukázat především na Klímův odkaz nikoliv ve smyslu beletristických děl, ale především filosofických myšlenek, které se mnohým zdají být bláznivé, ale ve skutečnosti mají ve své alogičnosti svou logiku. Poukázat na to, kam až lze v lidském uvažování o bytí, smrti a sebevraždě dojít.

Summary

The work *Existence, death and suicide in Ladislav Klíma's philosophy* discussed the main ideas Ladislav Klíma's philosophy, which are inspired by both philosophers. Existence, death and suicide are played on Klíma's egodeism and will as a mover of all things. Klíma deny metaphysics at all; nothing is existed, except of our mind. In this thing Klíma overrun both his techers; because Nietzsche let his God died, objective world stil exists for him.

The work is divided into three chapters according to names of authors: Klíma, Schopenhauer and Nietzsche. Individual subchapters are divided according to main ideas of this three philosophers, which are connect or distinguish them.

The main meaning of this work is point to Klíma's legacy not only in proze, but mainly in his philosophical ideas which seem to be mad, but they can be also logical. Work also point to where can we get in our thinking of existence, death and suicide.